

Mimar Sinan'ın Hayatı ve Eserleri, Ankara 1988, s. 150-157, rs. 95-101, plan 48-50; Feridun M. Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazâsı*, Ankara 1989, s. 101-103; a.mlf., "Manisa Murâdiye Camii İnşasına Dair", *TED*, sy. 13 (1987), s. 177-194; İnci Kuyulu, *Karaoşman-oğlu Ailesine Ait Mimari Eserler*, Ankara 1992, s. 100-105; Nusret Köklü, "Manisa'da Osmanlı Eserleri-2", *Manisa*, sy. 5, Manisa 1994, s. 3-13; Hakkı Acun, *Manisa'da Türk Devri Yapıları*, Ankara 1999, s. 214-243, 336-341, 460-465, 565-568, 588-590; Zekiye Erinç, "Manisa'nın Muhtelif Devirlerinden Tarihi Kıymete Haiz Olan Eserler", *Gediz*, 1/3 (1937), s. 14; M. Çağatay Uluçay, "Manisa Murâdiye Camii", a.e., IV/39 (1940), s. 6-7; a. mlf., "Manisa Tarihine Dair Vesikalar: Çeşniğir Sinan Bey Camii, Ali Bey Camii, Murâdiye Camii", a.e., IV/46 (1941), s. 6; a.mlf., "Murâdiye Camii Onarılrken", a.e., VIII/95 (1946), s. 2-5; Aziz Ogan, "Manisa Murâdiye Külliyesi", *TTOK Belleteni*, sy. 150 (1954), s. 9-11; R. Anhegger, "Beiträge zur Osmanischen Baugeschichte II. Die Üç Şerefeli Cami in Edirne und die Ulu Cami in Manisa zur Baugeschichte der Murâdiye Moschee in Manisa", *Istanbul Mitteilungen*, sy. 8, İstanbul 1958, s. 40-56; Erdem Yücel, "Manisa Murâdiye Camii Restorasyonu", *Arkitekt*, sy. 315, İstanbul 1964, s. 88-90; a.mlf., "Manisa Murâdiye Camii ve Külliyesi", *VD*, VII (1968), s. 207-214; İhan Akçay, "Cumhuriyet Devrine Kadar Manisa Kütüphaneleri", *TK*, IV/41 (1966), s. 453-457; Semavi Eyce, "Murâdiye Camii", *TA*, XXIV, 446-448.

ENİS KARAKAYA

MURÂDİYE MEDRESESİ

Tunus'ta
XVII. yüzyılda inşa edilen
medrese.

Başşehir Tunus'un Medine olarak adlandırılan ilk yerleşim merkezinde yer alan Murâdiye Medresesi, Zeytüne Camii'ni doğu yönünden kuşatan Kumaş Çarşısı ile kuzeyden Leffe Çarşısı ve güneyden Kavaf Çarşısı'nın çevrelediği alandaki bir yeniçeri kışlasının yerine inşa ettirilmiştir. Kitâbesi bulunmayan medrese, Hammûde Paşa'nın oğlu Murad Bey tarafından 1084 (1673) yılında yaptırılmıştır. Kurumun ilk müderrisliğine Şeyh Muhammed el-Gammâd tayin edilmiştir. Kaynaklarda Tevbe Medresesi olarak da geçen ve 1981'de önemli bir onarım geçiren yapıda günümüzde belediyeye ait küçük el sanatı atölyeleri faaliyet göstermektedir. Medrese, revaklı avlu çevresinde sıralanmış talebe hücreleri ve mescidiyle Tunus'taki Osmanlı medreselerinde sıkça rastlanan klasik plan şemasına sahiptir.

Şehrin ticarî faaliyetlerinin yoğun olduğu bölümünde yer alan yapının bütün dış cepheleri dar sokaklara açılan tonoz örtülü dükkânlarla kapatıldığından dıştan kolayca algılanamamaktadır. Yapıya Kumaş Çarşısı'na açılan, dıştan sade silmelerle ku-

şatılmış düz atkılı bir kapı ile girilmekte, dikdörtgen planlı bir hol ile beşik tonoz örtülü küçük bir hücre içinden 11,75 × 12,75 m. ölçülerindeki dikdörtgen avluya geçilmektedir. Açık kahverengi taş sütunlar üzerinde yükselen on altı atnalı kemerli ve düz çatılı zeminden bir seki ile yükseltile revaklar, düzgün kesme taş malzeme ile döşenmiş avluyu dört yönden çevrelemektedir. Kare altlıklara oturan sütunların üzerinde Hafsi tipi sütun başlıkları yer almaktadır. Kemerlerin üzerinde iki sade silme ile hareketlendirilen duvarlar ve bunun üzerinde ikinci kat revakları bulunmaktadır. Mescidin atnalı kemerli kapısı ile hücrelerin düz atkılı kapı ve pencere açıklıkları dışında kalan yüzeyler son yıllarda çinilerle kaplanmıştır. Kapı ve pencerelerin üst hizasında alçı kabartmalı olarak küfi hatlı ince bir kuşak bütün cepheleri dolanmaktadır.

Sadece kuzey ve doğu kenarındaki hücrelerin alt katta bulunan dokuz beşik tonozlarla örtülmüştür. Bugün dolap ve ocak nişi gibi unsurlara rastlanmayan hücrelerden doğudakilerin ara duvarları kaldırılarak birleştirilmiştir. Avlunun güneyinde daha küçük bir avlu çevresinde ortada bir sütunun taşıdığı, doğu-batı yönünde uzanan kemerle ayrılan abdest alma yerleri ve helâlar bulunmaktadır. Bu kısma doğu duvarına uzanan, üzeri beşik tonozlarla örtülü yaklaşık 8 m. uzunluğundaki bir holün ucundaki kapıdan girilmektedir.

Avlunun güneydoğu kenarındaki 8,20 × 7 m. ölçülerine sahip mescide kuzeydoğu cephesinin ortasında atnalı kemerli bir kapıdan girilmektedir. Cepheden taşmayan, iki yanda düz atkılı ve mermer söveli iki geniş pencerenin bulunduğu kapı tamamen mermer malzeme ile yapılmıştır. Siyah renkli düz bir çizgiyle çevrelenen sövelerin üzerinde siyah-beyaz taştan yapılmış, kemeri dıştan çevreleyen siyah renkli düz silmeler kemerin yan ve kilit taşı bölümlerinde düğüm oluşturmaktadır. Mescidin üst örtüsü, birbirine atnalı kemerlerle bağlanan dört sütunla taşınan dokuz çapraz tonozdan meydana gelmektedir. Dâirevi altlıklar üzerinde yükselen sütunlar avluda olduğu gibi Hafsi tipi başlıklara sahiptir. Tonozlar, sütun başlıkları üzerinde boş bırakılmış düz bir yüzey halinde uzanan sütun tablalarına oturmaktadır. Düzgün kesme taş söveli kapı ve pencere nişlerinin üst hizasında alçı kabartma süslü hatlı âyet kuşağı bütün duvarları dolanmaktadır. Bunun üzerindeki duvar yüzeyleri ve üst örtüyü oluşturan tonozlar bezemesizdir.

Mescidin güneydoğu duvarına yerleştirilen mermer mihrap yarım daire planlı olup 1 m. kadar derinliğe sahiptir. Yan kısımların köşelerindeki, duvara bağlı sütunçeler üzerinde yükselen atnalı kemer giriş kapısında olduğu gibi siyah beyaz taşlarla örülmüştür. Kemerli çevreleyen silmeler yanlarda düğüm oluşturmuş, kalın siyah bir konturla çevrelenen alınlıklar boş bırakılmıştır. Alçıdan mihrap kavsarası, kolları üstteki yarım madalyonda birleşen ters üçgenler ve yedi kollu yıldızlarla süslenmiştir.

Avlunun kuzeydoğu köşesindeki bir kapıdan girilen hücrenin içinden merdivenlerle ikinci kata çıkılmaktadır. Giriş katı ile hemen hemen aynı düzenlemenin görüldüğü ikinci katta dört yönde revaklar ve hücreler bulunmaktadır. Revaklar köşelerde "L" şeklinde pâyeye, ortada ise alt katkilerle göre daha kısa tutulmuş bodur sütunlara dayanmaktadır. Sütunların üzerinde kısa tutulan düz bir yüzeyden sonra tek sıra halinde uzanan konsolla sütunlar üzerine kemersiz olarak oturan çatıya geçilmektedir. Hücreler alt kattakilerle aynı özelliklere sahiptir. Revaklara açılan düz atkılı kapılardan girilen ikinci kat hücrelerinden kuzeydekiler revaklara, diğerleri dışa açılan pencerelerden ışık almaktadır. Odalar alt katta olduğu gibi burada da ara duvarları kaldırılarak birleştirilmiştir.

Murâdiye Medresesi'nin revaklı avlusundan bir köşe

MURÂDİYE MEDRESESİ

Murâdiye Medresesi revaklı avlu çevresinde dizilen beşik tonozlu talebe hücreleri, mescidi, etrafında helâları ve abdest alma yerlerinin bulunduğu küçük tutulmuş ayrı bir iç avludan oluşan planı ile Kâbis'te Mehmed Bey Medresesi ve Tunus'taki Nahle, Bâşiyye, Süleymâniye, Âşûriyye medreselerine benzemektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Ebû'd-Diyâf, *İthâfû ehli'z-zamân*, Tunus 1963, II, 42-43; G. Marçais, *Manuel d'art musulman*, Paris 1927, II, 859-860; a.mlf., *L'architecture musulmane d'occident*, Paris 1954, s. 466; Slimane Mostafa Zbiss, *Les monuments de Tunis*, Tunus 1971, s. 55; a.mlf., *La médina de Tunis*, Tunus 1981, s. 32; Hasan Hüsnî Abdülvehâb, *Hulâsatü târihi Tunis*, Tunus 1963, s. 169; Jamila Binous, *Tunis la ville et les monuments*, Tunus 1980, s. 92; Muhammed b. el-Hoca, *Târîhu me'âlimi't-tevhîd fi'l-kadim ve fi'l-cedîd* (nşr. Hammâdî es-Sâhilî - el-Cilânî b. Yahyâ), Tunus 1985, s. 299-302; Ahmed Saadaoui, *Tunis ville ottomane*, Tunis 2001, s. 103-105; Kadir Pektaş, *Tunus'ta Osmanlı Mimari Eserleri*, Ankara 2002, s. 91-93; R. Brunschwig, "Quelques remarques historiques sur les medersas de Tunisie", *RT*, sy. 6 (1931), s. 282-283; a.mlf., "Tunus", *IA*, XII/2, s. 65; Mehmed Maksudoğlu, "Tunusta Hâkimiyetin Dayılarından Beylere Geçiş", *ACİFD*, XV (1968), s. 179-181.

KADİR PEKTAŞ

MURAKABE

(المراقبة)

Kulun, sürekli biçimde Allah Teâlâ'nın gözetimi altında bulunduğuun şuur ve idrakinde olması anlamında tasavvuf terimi.

Sözlükte "denetlemek, gözlemek, gözetim altında tutmak, kontrol etmek" gibi mânalara gelen **murâkabe** tasavvufî mânâ- vî bir hâl ifade etmek üzere kullanılmış ve çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Aynı kökten **rakîb** kelimesi Allah'ın isimlerinden- dir. Kur'ân-ı Kerim'de Allah'ın kullarını (en-Nisâ 4/1) ve her şeyi (el-Ahzâb 33/52) gözetim ve denetimi altında tuttuğu belirtilmektedir.

Mutasavvıflar murakabeyi açıklarken yu- karıda zikredilen âyetlere ve Hz. Peygamber'in ihsanı, "Allah'a O'nu görüyormuş- sun gibi ibadet etmendir" şeklinde tarif etmesine (Buhârî, "İmân", 37; Müslim, "İmân", 17) atıfta bulunurlar (Serrâc, s. 83; Kuşeyrî, s. 405). Kul zâhir ve bânînin, dış ve iç âleminin sürekli biçimde Allah'ın gözetimi altında olduğunu ve kendisinin O'nun huzurunda bulunduğunu kesin şe- kilde bildiği zaman murakabe halini ger- çekleştirmiş sayılır. Muhâsibî'ye göre as-

lolan kaple ilgili bâtinî murakabedir. Eğer bir kimse bânînin murakabe ve ihlâsla düz- gün hale getirirse Allah da onun zâhirini mücahede ve sünnete tâbi olma haliyle süsler (Sülemî, s. 60). Cüneyd-i Bağdâdî, murakabenin hakikatine eren kişinin her an rabbini düşünmesi gerektiğini söyler (Kuşeyrî, s. 407). Hücürî, meşâyihden her birinin müridlerini terbiye konusunda ken- dine has bir yol tuttuğunu, Cüneyd-i Bağ- dâdî'nin usulünün murakabe olduğunu be- lirtir (*Keşfü'l-maḥcûb*, s. 245). Sülemî, Ha- kîm et-Tirmizî'nin çevresindekilere, nazarı üzerlerinde bulunan Allah'ı daima mura- kabe etmelerini söylediğini belirtir (*Ṭaba- kât*, s. 220).

Serrâc'a göre murakabe ehli üç hal üze- re bulunur: İç dünyalarını murakabe, mâ- sivâdan fâni olup Hakk'ı Hak için muraka- be ve Allah'ın korumasına sığınıp O'nu mu- rakabe hali (*el-Lüma'*, s. 83). Gazzâlî'ye gö- re murakabe halini mârifet ve yakın mey- dana getirir. Yakın ve mârifet sahipleri kurbiyet makamına ulaşmıştır. Bunlar da siddîklar ve takvâ ehli olmak üzere iki kı- sım olup her birinin murakabedeki dere- cesi farklıdır (*İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn*, IV, 386). Sâlik hem rabbini hem kalbini murakabe- ye yükümlüdür. Bir yandan Allah'ın kendisi- ni sürekli murakabe ettiğini hatırlama tut- malı, öte yandan nefsin ve şeytanın düş- manı olduğunu, kendisini günaha sokmak için fırsat kolladığını unutmamalı ve ted- birli davranmalıdır (a.mlf., *el-Maḥşadü'l- esnâ*, s. 85).

Murakabe sâlikin içine dönmesi, dikka- tını nefsi ve kalbi üzerinde yoğunlaştır- ması, gönlünden ve zihninden geçen her şeyi kontrol etmesi, daha sonra da kendi- ni Hakk'a vererek derin düşüncelere dal- ması, O'ndan başka her şeyi unutmayayla gerçekleşir. Cüneyd, bu durumdaki sâlikin halini deliğinden çıkması muhtemel fare- yi bekleyen kedinin haline benzetmiş ve kendisinin murakabenin ne olduğunu ke- diden öğrendiğini söylemiş, bununla sâli- kin Hak Teâlâ'dan gelmesi muhtemel feyzi tam bir murakabeyle beklemesi gerekti- ğine işaret etmiştir.

Muhyiddin İbnü'l-Arabî rakib kelimesi- nin Allah'ın bir ismi olduğunu (en-Nisâ 4/1; el-Ahzâb 33/52), ancak insanların bu is- min hassalarından istidatları nisbetinde pay aldıklarını söyler. Allah bütün âlemleri rakib ismiyle denetler ve eşya bu sayede varlığını korur ve sürdürür. Allah, insan- ları bu ismiyle doğrudan denetlediği gibi rakib ve atîd (Kâf 50/18) adlı melekler va- sıtasıyla da denetler. "Allah'ın gördüğün- ü bilmiyor mu?" (el-Alak 96/14) meâlindeki âyette hayâ murakabesine işaret edildiği-

ni söyleyen İbnü'l-Arabî, insanın iç âlemin- de tecelli eden Allah'ın âyetlerini temaşa etmesine (ez-Zâriyât 51/21) "kalbin mu- rakabesi" adını verir (*el-Fütûhât*, II, 275- 280).

Murakabeye Nakşibendiyye tarikatında ayrı bir önem verilmiştir. Bahâeddin Nak- şibend murakabeyi, "devamlı olarak yara- tıcıya nazar halinde bulunan sâlikin yara- tılanı görmeyi unutmaması" şeklinde tanımlar. Ubeydullah-ı Ahrâr'a göre murakabe bekleyişten ibarettir ve sülûkün nihayeti bu beklemenin sonucudur. Allah'ın emir ve yasaklarını gözetmek avamın, muhab- bet cezbisiyle sürekli biçimde Hakk'ın vahdet sırrını her şeyde görmek havassın murakabesidir (Nasrullah Bahâî, s. 31, 32, 164). Her şeyde Hakk'ı müşahede ettikle- rini söyleyen sûfilerin kastettikleri bu an- lamdaki murakabedir. Nakşibendiyye'de Hakk'a sohbet, râbita, zikir ve murakabe ile erildiğine, murakabenin zikirden üstün olduğuna inanılır. Murakabe yolu nefiy ve zikir yolundan daha üstündür (Muham- med b. Abdullah el-Hânî, s. 78-85). Melâ- met ehlinin "gönül beklemek" dediği de aslında murakabedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "İmân", 37; Müslim, "İmân", 17; Mu- hâsibî, *el-Veşâyâ* (nşr. Abdülkâdir Ahmed Atâ), Beyrut 1406/1986, s. 313; Serrâc, *el-Lüma'*, s. 31, 83; Ebû Tâlib el-Mekkî, *Kütü'l-kulûb*, Kahire 1961, I, 166, 182; Sülemî, *Ṭabakât*, s. 60, 220; Kuşeyrî, *er-Risâle* (nşr. Abdülhalîm Mahmûd), Ka- hire 1966, s. 405, 407; Hücürî, *Keşfü'l-maḥcûb*, s. 245; Gazzâlî, *İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn*, Kahire 1939, IV, 384-386; a.mlf., *el-Maḥşadü'l-esnâ*, Kahire 1322, s. 85; Ebû Mansûr el-Abbâdî, *Şüfînâme* (nşr. Gulâm Hüseyin Yûsufî), Tahran 1347, s. 142-144; İbnü'l-Arabî, *el-Fütûhât*, II, 275-280; Abdürrezzâk el-Kâşânî, *Letâ'ifu'l-i'lâm* (nşr. Saîd Abdülfetâh), Kahire 1416/1996, II, 286; Muham- med b. Süleyman el-Bağdâdî, *el-Hadîkatü'n-ne- diyye fi âdâbi tarikati'n-Nakşibendiyye*, İstan- bul 1983, s. 84, 85; Muhammed b. Abdullah el- Hânî, *el-Behcetü's-seniyye*, İstanbul 1984, s. 53, 78-85; Gümüşhânevî, *Câmi'u'l-uşûl*, Kahire 1298, s. 177-180; Nasrullah Bahâî, *Risâle-i Bahâiyye*, İstanbul 1325, s. 31, 32, 164; Cevâd Nûrbahş, *Ferheng-i Nûrbahş*, London 1988, X, 38-46.

SÜLEYMAN ULUDAĞ

MURAKKA'

(مرقع)

Güzel yazı örneklerinin bir araya getirilmesiyle hazırlanan albüm.

Arapça'da "yamalı" mânasına gelen **mu- rakka'** kelimesinin albüm anlamındaki aslı **murakkaa** olup Farsça'dan Türkçe'ye mu- rakka' şeklinde geçmiştir. Çoğulu **murak-**